

O ZNAČENJU TRADICIJE VELIKE SELJAČKE BUNE 1573. U POVIJESTI KOMUNISTIČKOG POKRETA I REVOLUCIJE U HRVATSKOJ

Ivan Jelić, Zagreb

Kada je riječ o vrednovanju značenja tradicije velike seljačke bune 1573. u razvoju komunističkog pokreta i narodnooslobodilačke borbe u Hrvatskoj, onda se prvenstveno nameće pitanje: po čemu se tradicija Gupčeve bune otkriva u revoluciji kao svojevrsna povijesna zbilja? Po čemu je dakle revolucija u Hrvatskoj (a time i u Jugoslaviji), kao neobično složen povijesni proces, uključivala tradiciju velikog seljačkog bunta, omogućujući mu, dakako u historijski sasvim drugim okolnostima, da se pojavi također kao povijesni čin, a to znači da se jedno davno historijsko zbivanje, koje je ostalo da živi kao predaja subjektivističkog karaktera, u jednom novom trenutku na poseban način povijesno objektivira. Polazeći od spoznaje da je revolucija ishodila odsudne korake u vršenju duboke preobrazbe postojećih društvenih odnosa i osiguranje temelja izgradnje novog, socijalističkog, društva u nas, tradicija je u njoj mogla na svoj način biti osmišljena samo time ako je povijesni čin iz kojeg je proizašla sadržavao u sebi dimenziju budućega. U tom smislu trebalo bi promatrati potvrđivanje tradicije seljačke bune u oslobodilačkoj borbi i revoluciji hrvatskog i slovenskog naroda, u kojoj se ona na svoj način preobražavala i podizala na višu razinu s obzirom na tendencije historijskog razvoja. Pritom se ne smije zaboraviti da je, kao i neke druge, i tradicija seljačke bune iskorištavana u istom tom razdoblju i u najreakcionarnije ciljeve koje su njihovi nosioci pokušavali također opravdati interesima vlastitog naroda.¹ Prema istoj tradiciji dakle moglo je biti i više pristupa, i samo podudarnost onih vrijednosti koje su bile sadržane u tradiciji i u novom povijesnom trenutku na putanji budućnosti, a ne prema prošlosti, moglo je jedino biti potvrda o ispravnosti nekog

¹ Tako se pod ustaškim režimom u NDH kultu Matije Gupca nastojalo pridavati posebno značenje u propagiranju ustaštva. »Primjer seljačkog borca i odlučnog junaka i mučenika Matije Gubca također je primjer ustaške svijesti i ustaškog duha«, pisao je npr. V. Peroš u članku: Ustaštvo i hrvatstvo, *Prosvjetni život* (Zagreb), 7—8/1943, 31. Ta je tendencija vukla svoje korijenje iz predratnog razdoblja. Tako je frankovac P. Grgec u svojoj brošuri: Matija Gubec. Borac i mučenik za prava hrvatskih seljaka, Zagreb 1936, falsificirajući do kraja povijest bune izvršio »pokušaj njene klerikalne i rasističke interpretacije«. (Usp. J. Adamek, *Seljačka buna 1573*, Zagreb 1968, 7).

od tih pristupa. Valorizacija i obnavljanje tradicije seljačke bune u revoluciji bez sumnje je jedan od najočitijih primjera u tom pogledu.

Sve to dakako pokazuje koliko je istraživanje tradicije u toku revolucije u Hrvatskoj neobično kompleksna pojava, a ujedno i veoma značajna za spoznavanje dubine i unutrašnjih sadržaja razvoja revolucije kao izuzetno složenog povijesnog procesa.² To je, s druge strane, samo novi dokaz o potrebi proučavanja revolucije kao procesa u cjelini, da bi se shvatio njegov puni smisao. Povijesna literatura o revoluciji, koja iz dana u dan sve više raste, poprimajući upravo goleme dimenzije po opsegu, i u okviru koje su sve brojniji i znanstveni prilozi, pokazuje dovoljno jasno kako smo još uvijek daleko od spomenutog pristupa. Uranjanje ispod površine zbivanja kako bi se sagledala revolucija kao proces omogućit će da se i komponenta tradicije u njoj cjelovitije i dublje uoči.³ Prema tome, ovom prilikom — kada je riječ o tradiciji seljačke bune u revoluciji — nema mogućnosti da se ode mnogo dalje u ispunjavanju odgovora na pitanje koje je postavljeno u početku. Zadaća je ovog sažetog teksta da tek ponešto pridonese u tom pravcu.

I

Polazeći od činjenice da se komponenta tradicionalizma, s obzirom na seljačku bunu, vidljivo utkala u akciju Komunističke partije Jugoslavije u danima podizanja oružanog ustanka, ljeta 1941, treba odmah istaći da to nije bio isključivi rezultat konkretnog trenutka, nego naprotiv, logična posljedica dotadašnje razvojne linije komunističkog pokreta. U njegovu idejno-političkom dozrijevanju, koje je u godinama neposredno uoči sloma Kraljevine Jugoslavije obilježavala sve potpunija kristalizacija pogleda na neka bitna pitanja daljnjeg historijskog razvoja, posebno na pitanje revolucije, i prisustvo tradicije velike seljačke bune imalo je svog očiglednog udjela. Ta je tradicija, koja je u prvom redu privlačila pažnju kao duboko socijalni seljački bunt s vidljivim obilježjima revolucionarnosti, zaokupljala komunistički pokret u Hrvatskoj od njegova osnutka 1919. godine. Bila je to naime posljedica konkretne političke borbe u sve zamršenijim političkim odnosima u novostvorenoj jugoslavenskoj državi kada je borba za rješavanje hrvatskog pitanja postala kičma programa i akcije hrvatskog seljačkog pokreta na čelu sa Stjepanom Radićem, i kada je komunistički pokret pokazao očigledno pomankanje sluha za to pitanje, nesvjesno se, sa svojom parolom o jedinstvenom narodu, svrstavajući uz bok službenim nosiocima integralnog jugoslavenstva. U analizi ideološke osnovice hrvatskog

² U povijesnoj literaturi nije bilo posebnih pokušaja da se obrade odjeci bune u narodnooslobodilačkoj borbi, ali je ukazivano na značenje njene tradicije u tom pogledu: F. Čulinović, Povodom 375-godišnjice hrvatske seljačke bune, *Naprijed*, 13. II 1948; A. Fiamengo, Seljačka buna godine 1573. Prilog proučavanju hrvatsko-slovenske seljačke bune, *Djelo* (Zagreb), 2/1948, 103; Adamček, Seljačka buna 1573, 6. Ipak treba posebno ukazati na članak B. Zihlerla, Matija Gubec, veliki prethodnik naše borbe, *Zvezda*, 1946, br. 18.

³ O nekim metodološkim problemima u svezi s tim usp. J. Marjanović, Tradicija i istorija u dvadesetom veku, *Treći program* Radio Beograda, proljeće 1972, 255—262, i B. Petranović, Tradicija i društvena sredina u narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji naroda Jugoslavije 1941—1945, na i. mj., 263—268.

seljačkog pokreta i u sve studioznijoj kritici konkretnih postupaka njegova vodstva, komunistički je pokret dobrim dijelom spoznao vlastite slabosti i radio na njihovu ispravljanju. U svezi s tim je pravovremeno na dnevni red postavljen i odnos prema najznačajnijoj povijesnoj tradiciji, u kojoj je posebno mjesto imala velika seljačka buna 1573.

Literatura, koja je o Gupčevoj buni nastajala u Hrvatskoj između dva rata iz pera ideologa i teoratika hrvatskog seljačkog pokreta (Rudolf Herceg, Josip Predavec, Božidar Magovac, Ivo Šarinić i dr.), imala je više ili manje vidljivu političku tendenciju popularizacije tog značajnog događaja. Prema tome, ona uopće ne može privlačiti pažnju kao prinos daljnjem istraživanju bune, nego je imala prije svega za cilj da se javno pokuša što više ukazati na organsku idejnu povezanost velikog seljačkog bunta u XVI st. i stremljenja hrvatskog seljačkog pokreta u Jugoslaviji. Glavno gledište koje je formulirano u toj, poglavito propagandnoj literaturi, sastojalo se u isticanju da je Gupčevom bunom »započeo veliki hrvatski seljački pokret«,⁴ ali se istovremeno vidljivo odbacivao njen dublji socijalni smisao i buntovnička komponenta. Po riječima Magovca »pokret Matije Gubca tražio je »staru pravdu«, dakle nikakvu »novu« slobodu, nego ljudski pravedni život, kakvim su nekada već živjeli seljaci.«⁵ Prema tome, osnovnu tendenciju seljačke bune, a to je rušenje starog poretka, hrvatski seljački pokret nije preuzeo i kao svoju. Upravo je zbog takva pristupa tradiciji seljačke bune njeno vrednovanje dobilo značajno mjesto u idejnoj konfrontaciji hrvatskih komunista sa programom na kome se temeljila politika hrvatskog seljačkog pokreta. Odbacivanje klasne tendencije u težnjama seljačkih masa k oslobođenju, davalo je na drugoj strani sve jačeg poticaja da se što jasnije domisli programsa osnovica na kojoj je komunistički pokret u Hrvatskoj i u Jugoslaviji gradio svoju političku perspektivu. U razvoju političke misli u okrilju komunističkog pokreta, koja je težište svoje teoretske razrade postavljala na što jasnije i konkretnije definiranje povijesne zadaće proletarijata u postojećim društvenim uvjetima, upravo je tradicija seljačke bune privlačila na svoj način posebnu pažnju. Mogla je naime poslužiti kao uzor isticanja historijske neminovnosti da hrvatsko seljaštvo samo u savezu s hrvatskom radničkom klasom može ostvariti svoje ciljeve. Može ih ostvariti socijalnom revolucijom koja rješava i nacionalno pitanje, a to znači daljnju sudbinu hrvatskog naroda. U tom pravcu je komunistički pokret i jedini ukazivao na dublji povijesni smisao velike seljačke bune 1573. godine. U javnim raspravama i polemikama, u kojima se valorizirala politika hrvatskog seljačkog pokreta, bila je ubrzo dovoljno domišljena spomenuta koncepcija. Ona je našla svoj izražaj u formulacijama tadašnjih najjačih hrvatskih marksista, poglavito Miroslava Krleže i Augusta Cesarca. Svoje poglede prvenstveno su formulirali kroz neposrednu kritiku taktičke nedosljednosti u politici Stjepana Radića, čije će ime također uskoro postati živa tradicija kojoj će komunistički pokret odavati dužno poštovanje, pristupajući joj dakako na stvaralački način u svojoj daljnjoj političkoj akciji. Pišući 1962. »o malograđanskoj ljubavi spram

⁴ I. Šarinić, Ideologija hrvatskog seljačkog pokreta, Zagreb 1935, 31.

⁵ Prema N. Kostin (V. Bogdanov), Ideolozi seljačkog pokreta, *Danas*, 2/1934, 240—241. Od ostalih tekstova navodimo: J. Predavec, Selo i seljaci, Zagreb 1934, 148 i. d.; Seljačka buna godine 1573. pod Matijom Gubcem, izd. Male knjižnice Seljačke sloge, Zagreb 1940.

hrvatstva«, Krleža je izrekao ove poznate riječi: »Hrvatstvo nije Jedno Jedin-
stveno Hrvatstvo kao Takvo, i to je osnovno kod ovoga razmatranja. Biskup
grof Drašković, koji potpisuje smrtnu osudu Matiji Gubcu hrvatski je feudalac,
a Gubec hrvatski kmet. Nema Hrvatstva, koje je u stanju da pomiri hrvatskoga
kmeta sa hrvatskim grofom. Ja, dakle, Hrvatstvo biskupa i grofa Draškovića
ne priznajem za svoje Hrvatstvo, i takvo feudalno Hrvatstvo stoljećima kultur-
no jalovo, a politički parazitsko i renegatsko, ja izrazito poričem, što još uvijek
ne znači da sam i negator »Hrvatstva kao takvog« i kao da biskup i grof
Drašković ima monopol na svoje biskupsko i grofovsko hrvatstvo, a ja na
svoje pučke i narodno nemam«. ⁶ Ističući da je Radić bio »u našoj novijoj
političkoj historiji prvi čovjek koji je shvatio da seljačke mase oko Stubice
i Klanjca imaju svoju vlastitu tradiciju i svoju vlastitu, seljačku tristagodišnju
prošlost Matije Gubca«, Krleža je jasno ukazivao da se Radić, koji je bio »ne-
sumnjivo nadaren inaugurator suvremene političke formule«, pokazao »preslab
da ponese tešku i složenu problematiku do ostvarenja (...)«. Radićev zaokret
u proljeće 1925, koji se ogledao u njegovu približavanju radikalima u vladi
kao nosiocima politike režima, davao je posebnu težinu toj ocjeni. »Da Matiju
Gubca — isticao je dalje Krleža — suprotstavi grofovima Bombelles-ima,
Pejachevich-ima, Drasskovicz-ima, Fesztetich-ima, knezovima Windischgruetzu,
Thurn-Taxisu, ili Odescalchiu, ili sitnijim baronima, šljivarima, biskupima,
arendaljskoj kaptolskoj gospodi, za to Stjepan Radić nije bio dovoljno intelek-
tualno smion. On se radikalnim agrarnim parolama poigravao demagoški, ve-
oma često glasno i ekstremno, ali u legitimistički Status-quo nije se usudio da
dirne isto tako kao ni u aristokratsku zemlju, a taj mu je pojam Agrarne
Reforme ostao do danas Tabu, pred kojim strahuje kao pred demonskom opas-
nošću«. ⁷ U svojoj studioznoj, iako po mnogo čemu polemičnoj, analizi i kritici
takve Radićeve »sporazumaške politike«, Cesarec je istovremeno argumenti-
rano ukazivao da joj je glavni izvor ležao u vidljivom odvajanju od radničke
klase. ⁸

S daljnjim političkim razvojem u Kraljevini Jugoslaviji pristupi tradiciji
seljačke bune između komunističkog pokreta i HSS-a te drugih političkih snaga,
dobili su sasvim jasno razgraničenje. Razvoj političke svakodnevnice sve je
očitiije ukazivao na labilnost teze da je hrvatski seljački pokret izgrađen na
tradicijama seljačke bune. Taktički zaokret u politici komunističkog pokreta,
koji se ogledao od sredine tridesetih godina u zastupanju programa Narodne
fronte, kao pokreta koji bi okupljao sve demokratski raspoložene snage protiv
rastuće opasnosti fašizma u svijetu, mogao je doduše dati poticaja podršci te
teze i u onim krugovima lijeve inteligencije koji su, s obzirom na svoj politički
angažman, bili nešto udaljeniji od KP, shvaćajući novi kurs, prema riječima

⁶ M. Krleža, Deset krvavih godina. I drugi politički eseji, Zagreb 1957, 121—122.

⁷ Isto, 220 i 243.

⁸ »No poslije svega — pisao je Cesarec — vjerojatno je jasno u čemu je problem: u potrebi jedne jasno i dosljedno određene orijentacije, mjerila koje nije svuda i nigdje, nego kroz sva protivurječja gleda i ide za čvrsto postavljenim ciljem. To mjerilo, zna se, moguće je samo u marksizmu. O čemu se tada još radi jeste znati primijeniti taj marksizam na naše prilike, dati mu naš sadržaj. Ko ima u tome riječ? Prije svega onaj koji ga nosi kao djelo, to je proletarijat«. (Izbor članaka, Beograd 1962, uredio N. Seferović, 179).

Otokara Keršovanija, više »kao prijelaz radničkog pokreta na malograđanske pozicije«,⁹ ali sve to nije moglo izazvati neko dalekosežno kolebanje.¹⁰ Naprotiv, sve nedvojbeniji kurs vodstva HSS-a na čelu s Vladkom Mačekom u traženju kompromisa i sporazuma s nosiocima politike režima, mogao je samo dalje ukazivati na što se svodila tradicija seljačke bune. Kult bune i Matije Gupca ostajao je, kao i dotada, poglavito privlačan u sklopu proklamiranja programa stvaranja seljačke kulture kao neke posebne kulture, čime se dakako toj značajnoj predaji oduzimala njena stalna politička životnost.¹¹ U konzervativnoj ideologiji HSS-a i ona je dobivala izrazitiji konzervativni karakter pa je kao takva bila čuvana od svakog drugog kritičkog pogleda. Po tome je i došla do izražaja upravo u konfrontaciji s komunističkim pokretom čije se širenje utječaja nastojalo suzbijati pojačanom političkom propagandom u seljačkim masama. Tako se npr. iz krugova HSS pojavila teza da »tradicija Matije Gupca traži borbu protiv komunista, koji poput Tahija hoće da otmu zemlju seljacima«. ¹² Bio je to već nesumnjiv dokaz o dijametralno suprotnim pristupima tradiciji seljačke bune kojoj je komunistički pokret pridavao sve izrazitije socijalno obilježje i revolucionarni smisao. Konkretno je to dokazivao učešćem jugoslavenskih dobrovoljaca u oslobodilačkom ratu u Španjolskoj, gdje su se, među ostalim, i u četi pod imenom Matije Gupca, borili u sastavu internacionalnih brigada.¹³ Radilo se dakle o neposrednijem i djelotvornijem prisustvu

⁹ Usp. I. Jelić, *Komunistička partija Hrvatske 1937—1941*, Zagreb 1972, 397.

¹⁰ Svakako je iz kruga lijeve inteligencije zanimljiv bio pokušaj opsežnijeg historijskog prikaza Gupčeve bune iz pera Milana Durmana: *Hrvatska seljačka buna 1573*, Zagreb 1936, u kojoj knjizi je autor istakao da »pravo značenje toga pokreta i golema pojava seljačkog vođe Gupca može da se shvati i ispravno ocijeni samo s klasnog seljačkog stanovišta«. U skladu s takvim pristupom, Durman, međutim, nije dublje objasnio svoju tezu da su braća Radići izgradili svoj seljački pokret, »koji danas pod vodstvom dr Mačeka postizava svoju kulminaciju«, upravo na tradicijama seljačke bune. Marksistička kritika je dala pravovremenu ocjenu toj knjizi. Konstatirajući da Durman nije ispunio očekivanja po kojima bi raspoloživi, relativno bogat »istorijski materijal« o buni trebalo »prožeti jednom teorijskom metodom ako se želi doći do saznanja o uzrocima, dinamici, istorijskoj uslovljenosti i društvenoj poziciji takvih pokreta«, Veselin Masleša je istakao: »Međutim, baš je jedan od glavnih zadataka ovakvog jednog rada trebalo da bude taj da se utvrde razlike između revolucionarnih pokreta u feudalizmu i seljačkih pokreta u doba kapitalizma, konkretno na koje tradicije može danas da se poziva hrvatski seljački pokret, i na koje se stvarno poziva, i zašto je »sasvim razumljivo«, ako je uopšte razumljivo, da pravi kult Matije Gupca počinju gajiti braća Radići«. Prema Masleši, Durmanova knjiga je inače »uglavnom uspela«, ako je »posmatramo samo kao čisto istoričarski rad, bez pretenzija da objasni same događaje«. (V. Masleša, *Dela III*, Sarajevo 1956, 328—331).

¹¹ Usp. O. Keršovani, *Izbor članaka*, Beograd 1960, uredio N. Seferović, 238—240.

¹² Iz govora Ivana Pernara na političkom zboru u Gospiću, gdje je pozivao na istrebljenje komunista (*Obzor*, 11. III 1936; *Proleter*, glavno glasilo KPJ, 4—5 (1936)).

¹³ U svom pozdravu rukovodstvu KP Hrvatske, u povodu njena osnivanja, koji su poslali iz Španjolske, jedna grupa dobrovoljaca iz Gorskog kotara je, među ostalim, pisala: »Potomci Matije Gubca, čuvari slavni tradicija Seljačke bune, sudionici nepokolebljive i odlučne borbe svog naroda za slobodu i demokraciju, svijesni su da i ovdje nastavljaju njegovo djelo i odlučno smo riješeni ustrajati u borbi do konačne i stvarne pobjede!« (Osnivački kongres Komunističke partije Hrvatske, Zagreb 1958, 101). O četi »Matija Gubec« u Španjolskoj usp. Naši španci, bez mj. izd., 1961, 9—10.

tradicije velike seljačke bune u jednoj revoluciji, koju je npr. vodstvo HSS-a označilo, među ostalim, i kao posljedicu kulturne zaostalosti španjolskog naroda.¹⁴

Logična je posljedica spomenutog pristupa tradiciji seljačke bune bilo ukazivanje na njeno značenje u povodu osnivanja Komunističke partije Hrvatske 1937. U jednom od temeljnih dokumenta, objavljenih u povodu tog značajnog događaja, isticalo se: »Klasna borba ne postoji od juče. Ona se vodi otkako postoje izrabljivani i izrabljavači i vodiće se dogod se ne učini kraj tom zlu, koje tare ne samo radničku klasu, već i ostale radne slojeve. Matija Gubec je podizao *hrvatske kmetove protiv hrvatske feudalne gospode*, i čak ga ni »Obzor« ne može optužiti, da je bio jugomarksista. On se junački borio i slavno u toj borbi pao, u ime čovječnosti i pravice, protiv feudalnog izrabljivanja i nasilja. Ta je borba bila klasna borba, borba ugnjetenih i izrabljivanih protiv ugnjetača i izrabljavača. Po mišljenju tadašnjih gospodskih, a i mnogih potonjih hrvatskih historičara, ta borba hrvatskog seljaštva za život dostojan čovjeka bila je ljaga i sramota za hrvatski narod. Međutim svakom istinskom Hrvatu, svakom pravom narodnom sinu ta je borba svijetla tačka u historiji hrvatskog naroda.«¹⁵ U proglasu Osnivačkog kongresa KP Hrvatske, upućenom hrvatskom narodu, Matija Gubec se ističe kao »veliki borac za socijalnu pravicu«.¹⁶

II

Prisustvo tradicije seljačke bune i kulta Matije Gupca u toku NOB-e i revolucije na području Hrvatske bilo je obilježeno bogatim i raznovrsnim sadržajem. Od značajnog proglašenja CK KPJ, 25. srpnja 1941, upućenog narodima Jugoslavije, u kojemu se hrvatski narod poziva da se sjeti Matije Gupca, kao jednog od najvećih svojih heroja »koji su se u prošlosti borili za pravdu i slobodu«,¹⁷ pa do prvog Titova govora u oslobođenom Zagrebu, 21. svibnja 1945, kada je izrazio svoju sreću da može Zagrepčanima čestitati oslobođenje »na ovom svetom mjestu gdje je nekada poginuo slavni sin hrvatskog naroda Matija Gubec«¹⁸ — ta se tradicija veoma dinamično ispoljavala. Već po tome ona je zanimljiva tema za istraživanje. Trebalo bi sustavno i detaljno istražiti sve moguće manifestacije i oblike ispoljavanja te tradicije u revoluciji, počevši od isticanja Gupčeva imena i bune u brojnim i različitim proglasima, u razvijenijoj štampi NOP-a, posebno onoj lokalnoj, na različitim političkim i drugim zborkovima, u političkoj nastavi u jedinicama NOVJ i političkim organizacijama, u partizanskim školama i školskim udžbenicima, na stranicama »partizanske literature«, u pjesmama, u prigodnim svečanostima, u slavljenju obljetnica, u

¹⁴ Usp. Jelić, Komunistička partija Hrvatske, 177.

¹⁵ Osnivački kongres Komunističke partije Hrvatske, 111.

¹⁶ Isto, 89.

¹⁷ *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda* (dalje: *Zbornik NOR-a*), tom I, knj. 1, Beograd 1949, 23.

¹⁸ J. Broz Tito, *Govori i članci*, I, Zagreb 1959, 264. U svezi s učešćem Zagoraca u NOB-u Tito je govorio o tradiciji Matije Gupca u svom govoru u Krapini, 10. svibnja 1952. (*Govori i članci*, VII, Zagreb 1959, 51).

scenskim i kazališnim predstavama, u recitalima i u mnogim drugim oblicima i momentima. Trebalo bi, također, tek da se istraži prostorna pokretljivost utjecaja te tradicije u pojedinim krajevima Hrvatske i na osnovu toga ocijeniti koji su sve momenti i činioци utjecali na njen intenzitet. Koliko se zapravo konstantno prisustvo te tradicije temeljilo na dotadašnjoj ukorijenjenosti u pojedinim područjima, kao npr. u Hrvatskom zagorju koje je uvijek isticano kao »kolijevka Matije Gupca«,¹⁹ a koliko je ta tradicija na neki način unošena.²⁰ Trebalo bi tek uporednom analizom ispitati koliki je stupanj prijemljivosti pojedino područje pokazivalo kod unošenja te tradicije, a u kojoj je mjeri trebalo da se ona unosi s obzirom na rast revolucije u pojedinim lokalitetima. Svakako je zanimljiva i određena periodizacija u stupnjevanju intenziteta te tradicije, s obzirom na razvoj revolucije u cjelini, a i u pogledu njena toka u pojedinim područjima i lokalitetima.

Ovom prilikom bi trebalo bar donekle ukazati na ono prvenstveno značenje koje je imala tradicija velike seljačke bune, a to je da se ona u određenim momentima razvoja revolucije ispoljila kao konkretnija pokretačka sila. Upravo po tome ona i privlači glavnu pažnju jer se u toj činjenici nalazi osnovni kriterij njena vrednovanja.

U tom pogledu svakako treba početi od činjenice da je komunistički pokret kao inicijator narodnooslobodilačke borbe jugoslavenskih naroda i narodnosti, pa prema tome i hrvatskog naroda, u jednoj kvalitetno novoj političkoj situaciji obilježenoj okupacijom i podjelom Hrvatske i Jugoslavije, pravodobno i beskompromisno istakao svoj prethodno već formulirani pristup tradiciji seljačke bune. Po svojoj revolucionarnoj i klasnoj komponenti, koja je isticana od pokreta kao bitna za razumijevanje njenog pravog smisla, ta je tradicija u novoj situaciji trebalo od početka da se izražava i kao konkretna akcija. I tu upravo treba poznavati onaj pravi smisao spoja primjene revolucionarnog pro-

¹⁹ Npr. u *Naprijedu*, glasilu KPH, 8. XII 1943, članak: Plamen ustanka obuhvatio je Hrvatsko zagorje. (Dokumenti historije Komunističke partije Hrvatske, knj. III, sv. 1, *Naprijed* 1943, Zagreb 1951, 455). Usp. i: Odjeci seljačke bune u borbi naroda Hrvatskog zagorja protiv fašističkih zavojevača 1941—1945, *Školske novine*, 6. II 1973.

Karakteristična je bila interpretacija tradicije Gupčeve bune u svezi s akcijom oko širenja NOP-a u Hrvatskom zagorju. U povodu 370-godišnjice seljačke bune, koja se obilježavala u veljači 1943, *Vjesnik* je ispričao jednu legendu koja duže vremena živi u narodu u svezi s Gupcem: »Potomci Gupčevih boraca u Hrvatskom Zagorju pričaju danas da Gubec nije mrtav, nego da se nad njim i njegovom vojskom sklopila dva brijega; sam Gubec sjedi sa svojim kapetanima za kamenitim stolom, na kojem su čaše pune vina. Gupcu se vije brada oko stola, pa kad će se devet puta oko njega oviti, tada će se brda opet rastvoriti i Gubec će sa svojom vojskom opet osvanuti.« *Vjesnik* zatim zaključuje ovim apelom: »Hrvatski seljaci, napose Gupčevo Zagorje danas znade, da je taj čas došao, da se Gupčeva brada po deveti put ovija oko kamenitog stola i da je sada pravi čas za borbu za pravo i ljudske pravice.« (Dokumenti historije Komunističke partije Hrvatske, knj. II, *Vjesnik* 1941—1943, Zagreb 1955, 342, članak: Pred 370 godina).

²⁰ Po svojoj je prilici tradicija Matije Gupca i njegove bune mogla biti manje prisutna u Dalmaciji, gdje je u radničkom pokretu postojala vidljiva tradicija bune hrvatskih pučana na čelu s Matijom Ivanićem 1510—14. g. (D. Gizdić, Dalmacija 1941, Prilozi historiji narodnooslobodilačke borbe, Zagreb 1959, 13). Tako je u srpnju 1942. od postojećih partizanskih grupa na Hvaru osnovana Hvarska partizanska četa »Matija Ivanić« (Hronologija oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije 1941—1945, Beograd 1964, 290).

grama komunističkog pokreta i tradicije Gupčeve bune, koja treba, dakako u novom obliku, da se otkrije kao revolucionarni čin. S isticanjem slobodarstva Matije Gupca i njegovih puntara upućivani su apeli i pozivi za pristupanje u revoluciju. Komunistička ih partija nije upućivala samo hrvatskom seljaku nego i radniku i intelektualcu i ostalim domoljubnim snagama. S apelom i pozivom da se »osvijeste« da budu »dostojni svojih slavnih predaka — velikog seljačkog vođe Matije Gupca«, obraćalo se mobiliziranim vojnicima u oružanim snagama NDH, da se okrenu oružjem protiv ustaša, nosilaca nacionalne izdaje.²¹ Intelektualci partizani ukazivali su da je ustaški režim »ukaljao sveto hrvatsko ime« i »pogazio slavne tradicije Matije Gupca i ostalih puntara«, obraćajući se hrvatskoj inteligenciji da stupa u redove NOP-a i da se ne zadovoljava pozicijom političke zavjetrine i pasivnosti.²² Istodobno je uslijedila i jedna, na svoj način još konkretnija akcija. Na inicijativu CK KPH sredinom kolovoza osnovan je u Žumberku, poglavito od zagrebačkih proletera i komunista, partizanski odred »Matija Gubec«, koji je brojio 37 boraca.²³ Početkom listopada 1941. devet slavonskih komunista na području između Banove Jaruge i Lipika osnivaju partizansku grupu pod imenom »Matija Gubec«, koja je bila prvi oružani odred u zapadnoj Slavoniji.²⁴ Mjesec dana kasnije od te i partizanskih grupa na Psunju osniva se Psunjski partizanski odred koji također dobiva ime Matije Gupca.²⁵ Početkom prosinca iste godine osnovan je Primorskogoranski partizanski odred od oko 330 boraca u čijem sastavu je drugi bataljon nosio ime »Matija Gubec«.²⁶ Slijedilo je u toku daljnjeg razvoja NOB-a osnivanje još nekoliko partizanskih jedinica koje su nosile Gupčevo ime, a vrhunac je svakako činilo osnivanje brigade »Matija Gubec«, 12. prosinca 1943. u Lipovčanima kraj Čazme, koja je brojala oko 650 boraca.²⁷ No, to je već bila

²¹ Iz proglasa štaba gerilskih odreda za kotar Bosansko Grahovo i okolice, kolovoza 1941. (*Zbornik NOR-a*, tom IV, knj. 1, 56). U proglasu Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu, rujna 1941, upućenu narodima BiH, posebno se apelira na Hrvate riječima: »Ne dozvolite da se bace u zaborav najsvjetlije tradicije Matije Gupca i drugih hrvatskih narodnih boraca, koji se boriše u prošlosti protiv njemačkih osvajača i tlačitelja naroda, koji se boriše za pravdu i slobodu hrvatskog naroda«. (Isto, 265).

²² Iz Proglasa članova Hrvatskog narodnog kazališta iz Zagreba, koji su u travnju 1942. stigli na oslobođeni teritorij (M. Iveković i suradnici, *Hrvatska lijeva inteligencija 1918—1945*, II, Zagreb 1970, 26).

²³ Usp. R. Bulat, Žumberak i Pokuplje u narodnooslobodilačkoj borbi, Zagreb 1951, 21 i d.; I. Šibl, Zagreb tisuću devetsto četrdeset prve, Zagreb 1967, 334 i d.

²⁴ S. Ljubljanić, Dokumenti o nastajanju prvog slavonskog odreda NOB-a, zbornik: Hiljadu devetsto četrdeset i prva, 153 i d.; P. Gregorić, Narodnooslobodilački pokret u zapadnoj Slavoniji, Moslavini i Bjelovarskom okrugu 1941. godine, Sl. Brod 1969, 178 i d.

²⁵ I. Antonovski, Osnovni podaci o narodnooslobodilačkim partizanskim odredima u Hrvatskoj u toku narodnooslobodilačkog rata, *Vojnoistorijski glasnik* (VIG), 6/1961, 156.

²⁶ S. Tintor, Trinaesta primorsko-goranska udarna divizija, Zagreb 1968, 33.

²⁷ *Zbornik NOR-a*, tom V, knj. 22, 146. Usp. i *Vojna enciklopedija*, knj. V, Beograd 1962, 462.

Prema zasjad raspoloživim podacima, u Hrvatskoj je bilo još nekoliko jedinica NOVJ sa imenom Matije Gupca. Na Baniji je u sastavu Banijskog NOP odreda 1943. bila četa »Matija Gubec«. U sastavu Prvog slavonskog NOP odreda (kasnije Posav-

nova etapa u jednom procesu u kojemu je upravo tradicija Gupčeve bune imala svoju značajnu ulogu. Zbog toga treba odvajati nastanak brigade jer je ona u stvari bila rezultat stvaranja masovne osnovice revolucije u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, u čije temelje su, među ostalima, upravo bili uzidani napori i brojne žrtve i onih prvih hrvatskih partizana koji su povelili oslobodilačku borbu u malim grupicama pod imenom Matije Gupca.

Time je u stvari otvoreno jedno pitanje koje po mnogočemu ulazi u osnovna za razumijevanje rasta revolucije u Hrvatskoj. To je pitanje privlačenja hrvatskih seljačkih masa u revoluciju, masa koje su činile glavninu hrvatskog naroda. U ratno stanje, nastalo okupacijom i podjelom zemlje te izbijanjem oružanog ustanka, hrvatsko je seljaštvo ušlo s vidljivom političkom ravnodušnošću, popraćenom strahom za svoju fizičku egzistenciju. Izuzev manjeg njegova dijela, koji je odmah stvarao podlogu narodnooslobodilačkog pokreta pod vodstvom Komunističke partije, te onih malobrojnih skupina koje su se na liniji ispoljavanja svojih primitivnih političkih strasti i ambicija upregle u službu ustaškog režima, ostala je milijunska seljačka masa bila politički inertna. Iluzije koje su pothranjivane na osnovici uvjerenja o postojanju velikog hrvatskog seljačkog pokreta kao organizirane sile već su u vrijeme Banovine Hrvatske nedvojbeno pokazivale veoma opasne simptome rastakanja, a to najuvjerljivije potvrđuje činjenica da su se one sa slomom Kraljevine Jugoslavije i same odmah srušile. Najednom gotovo ništa nije ostalo od velikog hrvatskog seljačkog pokreta kao organizirane sile. U sudaru s ratnom situacijom on se neminovno morao i idejno-politički i akciono slomiti, a s njim se slomila i onako shvaćena tradicija velike seljačke bune. Seljaštvo koje je samo po sebi ljubomorno čuvar tradicije moglo je ispoljavati sve veća gibanja između tendencije opredjeljivanja za oslobodilačku borbu i revoluciju ili za njeno odlaganje do nekog posebno povoljnog trenutka, koji treba čekati, a koji je ostajao jedinim uporištem rasutom i imobiliziranom vodstvu HSS-a, pa prema tome i njegovu poimanju tradicije seljačkog bunta.

Za komunistički se pokret potreba maksimalnog naprezanja u privlačenju seljačkih masa pojavila kao životna zadaća u čijem uspješnom ostvarenju leži i glavno jamstvo uspjeha revolucije. Suvišno je ovom prilikom isticati što je značila dobro formulirana i programirana parola o savezu radnika i seljaka u revoluciji, ali treba istaći da se u tom pogledu uključivanje tradicije seljačke bune pojavilo kao vidljivo dinamična poluga. Trebalo bi dakako tek ispitati, na osnovu temeljitog i podrobnog utvrđivanja odgovarajuće faktografske podloge i uz primjenu uporedne analize i sociološke metodologije, s kojom širinom i intenzitetom se uključivala ta tradicija u pojedinim regijama i seoskim strukturama s ciljem da se razara tradicionalna konzervativna seljačka svijest koja se po nekom zakonu ne miri s novim, uzburkanijim društvenim promjenama. U svakom slučaju, napori Komunističke partije da se akciono što adekvatnije izrazi tra-

ski NOP odred) djelovali su četa »Matija Gubec« (1943) i zatim bataljon »Matija Gubec« (1944). U lipnju 1943, u sastavu 6. divizije NOVJ osnovan je Lički bataljon »Matija Gubec«. O tome usp.: I. A n t o n o v s k i, n. dj., 125 i 157; Hronologija oslobodilačke borbe, 513.

Vjerojatno će se u daljnjim istraživanjima pronaći još poneka jedinica NOVJ u Hrvatskoj koja je u pojedinom vremenskom razmaku nosila ime »Matije Gupca«, tj. do većih organizacionih promjena koje su utjecale na daljnju sudbinu te jedinice.

dicija seljačkog bunta bili su dosta očigledni. Svakako je za njihovo početno razumijevanje temeljna formulacija što ju je CK KPH izrazio u svom poznatom proglasu od 5. rujna 1941. upućenom konkretno Hrvatskoj seljačkoj stranci, tj. svim njenim organizacijama i pristašama: »Braćo! U borbama u Hrvatskoj i Bosni junački sudjeluju mnogi i mnogi pristaše HSS. Broj njihov raste iz dana u dan. No vrijeme je da svi do jednoga dignete se u odlučnu borbu, vrijeme je da doprinesete svoj dio da se hrvatsko ime još jednom osvjetla u historiji čovječanstva. Komunistička Vas partija poziva da zajedno istjeramo iz naše zemlje strane okupatore, da svrgnemo njihovu marionetsku vladu. Komunistička Vam partija u toj borbi bratski pruža ruku i traži od Vas da se sjetite svojih svijetlih tradicija Hrvata, sjene velikog Matije Gupca, Radićeve borbe, borbe mnogih drugih boraca i mučenika za slobodu hrvatskog naroda i da hrabro pođete u boj, u boj za oslobođenje hrvatskog naroda i svih naroda Jugoslavije.«²⁸ Ta je tradicija bila jasno vidljiva u motivaciji osnivanja spomenutih prvih partizanskih grupa pod imenom Matije Gupca. Raspoloživi podaci govore da se takva grupa od zagrebačkih proletera komunista osnovala baš u Žumberku s ciljem da se na tom značajnom području nadomak Zagrebu u prvom redu suzbija propaganda Mačekove »politike čekanja«.²⁹ Spomenuta slavonska partizanska grupa uzima ime Gupčevo, kako govore izvori, upravo zato da se »ukaže na razliku između ustaške 'hrvatske' politike i istinske politike KPH u korist hrvatskog naroda«,³⁰ a to znači da se istakne i bitna različitost u pristupima poimanju tradicije seljačkog bunta iz 1573. U političkim direktivama koje se daju kod ulaska i prolaza partizana kroz hrvatska sela, ističe se da treba pjevati partizanske pjesme, a od njih »naročito naučiti pjesmu o Matiji Gupcu«.³¹ Ta pjesma, koja se iz dana u dan počela oriti iz grla sve većeg broja hrvatskih partizana, bila je u prvom redu intonirana na poticanje tradicionalnog buntovnog raspoloženja i masovnog fizičkog otpora hrvatskog seljaka i širokih radnih masa uopće.³²

Razvoj je revolucije nedvojbeno pokazivao da je poticanje na taj tradicionalni bunt i otpor postalo značajnom komponentom u dosta složenom procesu uključivanja hrvatskog seljaštva u narodnooslobodilački pokret. Duboka nacionalna kriza ukazivala je na sve presudnije značenje konkretne akcije seljaštva. Njegova sve veća dinamičnost i pokretljivost u bitkama diljem Hrvatske

²⁸ *Zbornik NOR-a*, tom V, knj. 1, 63.

²⁹ Šibl, n. dj., 333.

³⁰ S. Ljubljanović, Dokumenti o nastajanju, 153. P. Gregorić, koji je bio osnivač ove grupe, iznosi u svojim sjećanjima da je tom prilikom u govoru što ga je održao rekao: »Na vama je zadatak da razbuktate plamen narodnooslobodilačke borbe u Slavoniji. To od vas traži Partija, to traže porobljeni narodi Jugoslavije«. Gregorić, n. dj., 179).

³¹ Iz uputa Štaba kordunaških NOP odreda, od 19. ožujka 1942, »komesarima odreda o političkim pripremama za akcije u hrvatskim selima«. (*Zbornik NOR-a*, tom V, knj. 30, 121).

³² Pjesma glasi:

Nema seljaka, nema junaka,
Kao što je bio Gubec Matija.
Njegovu grobu nigdje traga nema,
Ali duh mu žari srca junačka.
Davno je tome što si se digo
Protiv gospode, a za slobodu.

Kukom i motikom započeta borba
Nastavit se mora, sada je čas.
I ta tvoja crvena, užarena kruna
Daje nam snagu za posljednji boj.
Ustajmo braćo sela i grada
Za slobodu cijelog radnog naroda.

i Jugoslavije, zasnovanima i na zalogu tradicija Gupčeve bune, jasno su demantirali ono poznato gledište vodstva HSS o golubinjoj ćudi i totalnoj mirotvornosti hrvatskog seljaka, a koje je August Košutić, jedan od prvih ljudi u HSS-u, listopada 1944, prigodom prijelaza na oslobođeni teritorij da pregovara s vodstvom NOP-a u ime HSS, izrazio riječima: »Posebno valja istaknuti da hrvatskom narodu nije poznata ovakova oružana borba kakva je nastala u Narodno-oslobodilačkoj vojsci.«³³

Ta komponenta heroizma u tradiciji seljačke bune postala je u razvoju narodnooslobodilačke borbe u hrvatskim krajevima i jedna od glavnih političkih parola. Ona je osobito bila vidljiva u onim presudnim momentima koji su označavali međaše u razvojnoj liniji revolucije, pridonoseći da se očiglednije spoznaje njena uzlaznost i okvir širenja kao jedna od bitnih konstanti revolucije u Hrvatskoj. Dajući ocjenu postignutog stupnja revolucije u Hrvatskoj krajem 1941, tj. na završetku jedne etape koja je bila ispunjena neobično kompleksnim problemima s obzirom na politiku okupacionih snaga i ustaša u Hrvatskoj te na krize u podizanju oružane borbe, *Vjesnik* je, kao glasilo »hrvatske jedinstvene nacionalno-oslobodilačke fronte« ukazivao na uzaludnost svih »pokušaja neprijatelja da slomi naše hrabre partizane« ističući posebno da se ti »hrabri sinovi našeg naroda, koji danas smjelo i časno nose zastavu Matije Gupca i ostalih hrvatskih nacionalnih velikana bore, da speru s hrvatskog imena ljagu koju im nanosi izrod Pavelić.«³⁴ A sredinom 1942. godine, dakle na kraju jedne zaokružene etape u razvoju revolucije u Hrvatskoj i na početku nove, kada se s pravom ističe ocjena da je narodnooslobodilačka borba u osnovi zahvatila sve krajeve Hrvatske, *Vjesnik* je isticao: »Hrvati! Matija Gubec pokazao nam je kako se treba boriti za slobodu i sreću naroda. Pali heroji Marko Orešković, Josip Kraš, Božidar Adžija, Ognjen Prica, August Cesarec, Josip Vlahović, Otokar Keršovani, Anka Butorac i hiljade najboljih sinova hrvatskog naroda pokazuju nam, da nije umro duh stubičkog junaka.«³⁵ Pozivanje, dakle, na herojsku žrtvu Matije Gupca imalo je bez sumnje svoj dublji smisao, kada se u jednom prijelomnom momentu razvoja revolucije u Hrvatskoj ukazivalo na svu bremenitost, lice i naličje krvave stvarnosti u kojoj je suludom bratoubilačkom sukobu Hrvata i Srba što ga je poticalo ustaštvo i četništvo, sve uspješnije suprotstavljano borbeno bratstvo i jedinstvo jugoslavenskih naroda kroz revoluciju. »Tradicija Matije Gupca i seljačkih puntara — isticao je

³³ *Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske*, Izvršni odbor HRSS, neregistrirano.

U svom poznatom članku: »Nešto o nacionalnoj vitalnosti Hrvata u ovom ratu«, objavljenom u časopisu »*Nova Jugoslavija*«, 15. III 1944, Vladimir Bakarić je, među ostalim, pisao ovo: »Gledajući na držanje Hrvata danas, morali bismo zaključiti, da je to junačka nacija, nacija puna životne sposobnosti, nacija koja se znala afirmirati u najtežim časovima, nacija koja će se boriti za svoja prava. Junaci se ne rađaju, nego stvaraju. Narod heroj stvara njegova historija i herojska rukovodeća nacionalna snaga. Hrvatska se historija u velikom dijelu i sastoji od borbi, od historije junaštva i pobuna protiv ugnjetača. Momenat je nacionalne ugroženosti s Hitlerovim porobljavanjem nastupio. HSS nije mogla i nije učinila hrvatski narod herojskim i borcem za nacionalni opstanak i prava. Ona nije bila osnovnom nacionalnom snagom.«

³⁴ Dokumenti historije Komunističke partije Hrvatske, knj. II, *Vjesnik* 1941—1943, 96, članak: Narodnooslobodilačka borba u Hrvatskoj.

³⁵ Isto, 167.

Vjesnik u kolovozu 1942 — mnogih i mnogih narodnih mučenika i heroja, duboko su urezane u srcima našeg naroda i svi manevri i pokušaji neprijatelja razbit će se o granitnom, u borbi i u krvi skovanom, jedinstvu naših naroda«. ³⁶ Posebno je u tom pogledu tradicija hrvatsko-slovenske seljačke bune isticana kao značajna poluga u stvaranju »borbenog bratstva hrvatskog i slovenskog naroda«, a što je konkretno dolazilo do izražaja u čestim zajedničkim borbama hrvatskih i slovenskih partizana. ³⁷ »U ovim se teškim danima — pisao je dalje *Vjesnik* —, u kojima su zajedničke patnje, na užas naših neprijatelja, još čvršće zbile naše jedinstvo i još silnije probudile našu svijest, probudio u narodu duh Matije Gupca i Pavla Šterca, duh stotina i hiljada narodnih boraca i mučenika palih kroz vjekove, te su naši narodi još većom svijesti i voljom za borbu ustali protiv nasilnika. U plamenu tog zajedničkog rata za oslobođenje rodilo se i izgrađuje se novo borbeno bratstvo hrvatskog i slovenskog naroda, zasnovano na novim, neborivim i trajnim temeljima«. ³⁸ U tome se dakle ogledalo isticanje tradicije seljačke bune kao konkretnog priloga razvoju društvene i političke svijesti jugoslavenskih naroda, koja u ideji bratstva i jedinstva izrasta na jednu novu i višu razinu u revoluciji, a nosioci su mu »najširi slojevi samog naroda«. »Odatle je ovo bratstvo ispunjeno konkretnim životnim sadržajem i prožima ga duboki životni smisao: saznanje narodnih masa da nam je neprijatelj zajednički i isti, svijest o neophodnosti zajedničke borbe protiv tog zajedničkog neprijatelja, svijest o istovetnosti naših borbenih ciljeva (...)«. ³⁹

Po svim tim svojim značajkama bilo je logično i prirodno da se tradicija velike seljačke bune ispolji kao važna komponenta u razumijevanju povijesnog smisla borbe hrvatskog naroda u revoluciji za svoje nacionalno oslobođenje i nezavisnost. U tom pogledu je kult Matije Gupca vidljivo došao do izražaja u toku revolucije. Ukazujući na značenje vjekovne borbe hrvatskog naroda za slobodu i nezavisnost, u kojoj su izrasli i njegovi najsvjetliji likovi, komunistički je pokret isticao kao jednu od svojih glavnih zadaća da bude »pravi nasljednik« svih slobodarskih pokreta u toj povijesti i velikih ličnosti koje su im bile pokretači i nosioci. U tom smislu je konstantno isticanje »slavne tradicije Matije Gupca« postalo pravi refren u naporima Komunističke partije Hrvatske da se što brže i uvjerljivije razotkrije ideološko-politička podloga ustaštva i njegovo isticanje Nezavisne Države Hrvatske kao ostvarenja vjekovnih težnji hrvatskog naroda za konačnim oslobođenjem. U tom je pogledu ime Matije Gupca dobilo mjesto čvrste i neodvojive karike u lancu onih velikih ličnosti hrvatskog naroda čiji je prinos borbi za oslobođenje revolucija cijenila kao veliku baštinu. Svakako je takva misao bila najjasnije i najpotpunije formulirana u znamenitoj Rezoluciji Prvog zasjedanja Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH), sredinom lipnja 1943. U tom temeljnom dokumentu vrhovnog političkog predstavništva NOP-a u Hrvatskoj isticalo se: »Hrvatski se je narod, usprkos svom dugom robovanju pod Nijemcima, Madžarima i

³⁶ Isto, 199.

³⁷ Usp. S. Sunajko, Saradnja narodnooslobodilačkog pokreta Slovenije i Hrvatske u prvoj godini oružanog ustanka, VIG 3/1970, 163—178. Početkom rujna 1942. osnovana je slovenska brigada »Matija Gubec« koja je vodila borbe i u Hrvatskoj (Jastrebarsko). Usp. Vojna enciklopedija, knj. V, Beograd 1962, 462.

³⁸ Kao u bilj. 34, 202—203.

³⁹ Isto, 203.

Talijanima, usprkos svom 22-godišnjem potlačenom položaju pod velikosrpskom beogradskom klikom, uvijek borio za svoju slobodu i samostalnost. Ta borba našla je svoj snažni izraz u neprekidnom nizu ustanaka i žilavim političkih borbi. Svijetli likovi Matije Gupca, Matije Ivanića, senjskih uskoka, Pavla Vitezovića, Iliraca, Eugena Kvaternika, Ante Starčevića, Frana Supila, braće Radića i mnogih drugih hrvatskih rodoljuba povijesni su izraz neprekidne borbe hrvatskog naroda za slobodu. Te vjekovne težnje hrvatskog naroda za slobodom nisu se sve do danas ostvarile, pored ostalog, i zbog toga, što je u svim momentima u Hrvatskoj prevladao utjecaj ljudi, koji nisu imali ništa zajedničkog s interesima hrvatskog naroda, nego su naprotiv stajali u službi tuđina.⁴⁰

Kada je riječ o izvojevanom suverenitetu hrvatskog naroda u oslobodilačkom ratu i revoluciji, onda je hrvatski pjesnik Vladimir Nazor možda najjednostavnije ali i najjasnije istakao značenje tradicije Gupčeve bune i личности u cjelokupnoj višestoljetnoj borbi za oslobođenje. U svojoj poznatoj »Poruci Hrvatima«, na početku lipnja 1943, kada im se obraća kao budući predsjednik ZAVNOH-a, s pozivom na što veće uključivanje u narodnooslobodilački pokret, Nazor je isticao: »Negdje već rekoh, da je ovo prvi put, što se, nakon Petra Svačića, u dugim vjekovnim patnjama, Hrvati sami bore za svoju čast, za rodnu grud, za svoja prava kao ljudi. Energija i izmučene kosti hrvatskih vojnika u prisilnoj službi raznih tuđinaca (ponajviše Habsburgovaca) rasuše se — jalovo po njih — i po dalekim zemljama. Feudalci Zrinski i Frankopani, generali Jelačići i Borojevići, iako neki od njih dočekaše ne samo neharnost, nego i krvničku sjekiru sa strane njihovih gospodara, nisu predstavnici čistoga hrvatskog otpora i neprigušljive čežnje stare hrvatske duše za davnom slobodom; čak i senjski uskoci bijahu u vezi, pa i u službi habsburških nadvojvoda. Dva su hrvatska Zagorca, dva kajkavca, u kojih je ta duša čista i puna usplamtjela: Gubec i Tito — prvi uz svoje seljake željne pravednosti, a drugi uz rodoljube iz sviju sela i gradova pogažene nam domovine, sviju narodnosti, plemena, narječja i vjera, uz tako zvane partizane. I u Titovoj borbi za slobodu — kao različite gromade leda na istome suncu — rastapaju se sve dosadašnje krutosti između posvađene braće, iščekavaju osamljeni ledenjaci, da sve poteče dalje u široku plodonosnu rijeku«.⁴¹

Prema tome, iz tradicije velike seljačke bune revolucija je crpila najzdravije sokove za svoju pobjedu, u kojoj će se ta tradicija upravo po tome i otkriti kao preobražena stvarnost. Prema riječima Mije Mirkovića, što ih je napisao u

⁴⁰ Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske, zbornik dokumenata 1943, Zagreb 1964, 215.

Karakteristično je bilo isticanje tradicije Matije Gupca u svezi s ocjenom stupnja u razvoju revolucije u Hrvatskoj što ju je na Drugom zasjedanju AVNOJ-a, krajem studenog 1943. u Jajcu, dao u svom govoru Pavle Gregorić: »U Lici, Baniji i Dalmaciji spontano se rasplamsao ustanak Srba kao odgovor na zvjerski teror Nijemaca, ustaša i Italijana. Ali, hrvatski narod još se nije bio probudio i izgledalo je da je na čas zaspao duh Matije Gupca u hrvatskom narodu. I zaista, s jedne strane, fašistički neprijatelji htjeli su da uguše taj duh, a s druge strane, tzv. vođe htjele su da ga uspravaju. Duh Matije Gupca zaista je drijemao, ali nije zaspao. Prije godinu dana mi nismo mogli reći da se sav hrvatski narod digao — ali danas mi, Hrvati, možemo s ponosom da kažemo da je, osim u Lici, osim u Baniji, čitav dio Hrvatske, Slavonija i Podravina u ustanku«. (Prvo i Drugo zasjedanje AVNOJ-a, Zagreb 1963, 147).

⁴¹ V. N a z o r, Govori i članci, Zagreb 1946, 18—19.

veljači 1946, u povodu prve obljetnice Gupčeve bune u oslobođenoj domovini, ona je kao »glavni primjer potomstvu i narodu, glavno nasljedstvo ostvareno budućim pokoljenjima« ostavila upravo to »da se muž ne samo mora boriti s gospodarom nego se može i boriti protiv gospode, te konačno izvojevati pobjedu nad svim tlačiteljima i nad svom nenarodnom gospodom svjetovnom i crkvenom. Borba je imala svoj temeljni smisao u osjećaju seljaka: da je narod ono što je njegova većina, a ne njegova manjina. Tako nam tradicija hrvatsko-seljačke bune — kaže Mirković — vodi do logičnog zaključka o pravu suvereniteta većine naroda, o suverenom narodu. Ova misao nije mogla biti u seljačkoj buni tako rečena ili tako napisana, seljaci su je ipak, svojim načinom ispisali krvlju. I tim putem ona je postala ne samo ideja vodilja hrvatskog seljaštva na putu njegovog oslobođenja, nego je danas i ostvarena u čvrstom savezu s radnicima.«⁴²

U tome bi trebalo poznavati pravi smisao tradicije velike seljačke bune 1573. u jugoslavenskoj revoluciji. Ona je prestala imati čisto subjektivistički značaj i značenje. Revolucija je učinila da postane *naša tradicija*.

S u m m a r y

ON THE IMPORTANCE OF PEASANT UPRISING OF 1573 IN THE HISTORY OF COMMUNIST MOVEMENT AND THE REVOLUTION IN CROATIA

The main subject of this article is dealing with is the studying of a question: what turned the tradition of the Great Croatian and Slovenian Peasant Uprisal of 1573 to become a king of historical reality during the Yugoslav revolution of 1941—1945 (the tendency was very strong on the territory of Croatia). Many an example points to the fact that the revolution, a very comple historical process in itself, was including and continuing the tradition of the great peasant upheaval, offering it thus the possiblity to reappear under completely different historical circumstances as a well defined historical act; that again leads to a conclusion that one ancient history event, though still a living legend of a rather subjective character, got a coat of a new aspect, that of historical objectivity, at a quite different and new momentum.

Should one open a discussion with the fact that the component of traditionalism of the peasant uprising was clearly interwoven in the structure of the activities of the Communist Party of Yugoslavia (CPY) in the days of rising to arms against German and Italian occupiers and their home allies, in Summer 1941, one should stress immediately that it had not been only the result of the moment, but more the logical consequence of that-time line of development of the communist movement. The pre-war development of the political idea inside the structure of the communist movement strongly attracted and, in a way, attached to it self the ideological tradition of the peasant uprising, though

⁴² M. Mirković, O godišnjici hrvatske seljačke bune, *Vjesnik*, 16. II 1946.

the basis of the theoretical development of the idea lay on the ever clearer and more concrete defining of the historical duty of the proletariat inside the existing social structure. For, the peasant uprising represented an example of historical un-conditional requiring of the association: Croatian peasantry — Croatian working class, in order to reach the final goals, thus considered upheaval could be given the name of social revolution as well. The tradition manifested itself in the national liberation struggle and revolution in Croatia from 1941 to 1945 as a visible moving power mass-attracting Croatian peasants to the side of CPY and revolution. One of the main political speeches (almost a slogan) was, in order to help the revolution on Croatian territories, drawing forward and giving light to the component of heroism and mass-upheaval characteristics of the traditional peasant uprising. The idea was always clearly standing out at those fatuous moment which were marked as the boundary-stones in the line of development of the revolution, helping to recognize its very up-coming and widening influence as a vital constant of the revolution in Croatia itself.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

5

U povodu 400. godišnjice hrvatsko-slovenske
seljačke bune

Z A G R E B

1 9 7 3

UREDNIČKI ODBOR

Ljubo BOBAN, Ljubiša DOKLESTIĆ, Ivan KAMPUŠ, Hrvoje MATKOVIĆ,
Gordana VLAJČIĆ

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

IVAN KAMPUŠ

Radovi V

Izdavač

Sveučilište u Zagrebu
Institut za hrvatsku povijest

Za izdavača

Prof. dr Ljubo Boban

Prijevod

Benjamin Tolić, Miljen Šamšalović (njemački), dr Vlasta Vince (slovenski)
dr Geno Senečić (slovački)

Lektori

Stjepan Damjanović, Jasna Penzar

Korektor

Branko Erdeljac

Za sadržaj priloga odgovara autor